

zakresie, prawo do milczenia w przedmiocie swojego wyznania, konstytucyjny model wprowadzania kościołów i związków wyznaniowych do obrotu prawnego czy też zakaz istnienia organizacji odwołujących się do doktryny nazizmu, faszyzmu i komunizmu. Autor zwrócił tutaj także uwagę na konstytucyjną zasadę akomodacji państwa do religii, rozumianą jako dopuszczenie (z uwagi na wolność religijną) w zakresie działania władzy publicznej ekspresji religijnej. Powinna ona jednak ograniczać się do nauczania religii w szkołach publicznych, duszpasterstwa w armii i miejscach odosobnienia oraz ponadwyznaniowego elementu deistycznego w preambule bez opowiadania się za konkretną wizję bóstwa.

W słowie końcowym prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński podziękował prelegentom oraz uczestnikom. Podkreślił jednocześnie, iż treść poszczególnych referatów będzie przedmiotem odrębnej publikacji.

Daniel Twardy

Konferencja naukowa pt. *Santa Sede, Conferenze episcopali, Stati: esperienze di Paesi dell'Unione Europea, Rzym, 16-17 stycznia 2009 r.*

W dniach 16-17 stycznia 2009 r. odbyła się w Rzymie (Istituto Sturzo) konferencja naukowa pt. *Santa Sede, Conferenze episcopali, Stati: esperienze di Paesi dell'Unione Europea (Stolica Apostolska, Konferencje episkopatów, Państwa: doświadczenia państw Unii Europejskiej)*. Podstawowym przedmiotem refleksji była intensywność oraz formy dialogu poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej z Kościołem Katolickim.

Konferencja została zorganizowana przez Centrum Studiów nad Instytucjami Kościelnymi (Centro Studi sugli enti ecclesiastici), działające przy Uniwersytecie Sacro Cuore w Mediolanie i kierowane przez prof. Giorgio Feliciani. W słowie wprowadzającym (którego rozbudowana wersja, zatytułowana *Il Concilio non è la tomba dei concordati*, została opublikowana na łamach „L'Osservatore Romano” z 16 stycznia 2009 r.) prof. Feliciani zwrócił uwagę na odnowienie praktyki konkordatowej, do którego doszło po Soborze Watykańskim II. Podkreślił przede wszystkim, że tylko błędna lektura tekstów soborowych mogła prowadzić do

wniosku o wygaśnięciu potrzeby odwoływania się do instytucji konkordatów. Jest natomiast prawdą, że soborowa nauka o wolności religijnej i o relacjach Kościoła z państwami spowodowała istotną zmianę przyjmowanej dotąd koncepcji konkordatów. Ze szczególną uwagą prelegent odniósł się do dokonanego na Soborze Watykańskim II dowartościowania posługi biskupów oraz zwiększania zakresu odpowiedzialności krajowych Konferencji Episkopatów, znajdujące swój wyraz w postanowieniach wielu posoborowych konkordatów, normach Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz w posoborowym nauczaniu papieskim. Szczególnie wymowna jest coraz bardziej rozwijająca się praktyka upoważniania krajowych Konferencji Episkopatów do zawierania z władzami państwowymi umów, których celem jest realizacja generalnie sformułowanych norm konkordatowych.

Następnie odczytany został list kard. Tarcisio Bertone, Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej. Autor zwrócił uwagę na trafność problematyki podjętej w trakcie symposium i wyraził nadzieję, że również Unia Europejska podąży drogą wielu państw naszego kontynentu, konstruując sieć relacji z instytucjami kościelnymi. Podkreślił, że do realizacji tego celu nieodzowne jest poszanowanie przez Unię statusu, z jakiego korzystają kościoły i inne wspólnoty religijne w poszczególnych państwach członkowskich. Za konieczne uznał również poszanowanie przez Unię tożsamości poszczególnych grup religijnych oraz uznanie ich szczególnego znaczenia, co powinno znaleźć wyraz w regularnym dialogu instytucji wspólnotowych z reprezentacjami grup religijnych.

W pierwszym dniu konferencji zorganizowano dwie sesje (przedpołudniową i popołudniową). Pierwszej z nich przewodniczył Antonio Zannardi Landi, ambasador Włoch przy Stolicy Apostolskiej. Sesję tę otworzył referat poświęcony relacjom państwa z Kościołem Katolickim na Malcie. Autorem tego wystąpienia był Ugo Mifsud Bonnici, prezydent emeryt Republiki Malty. W szczególny sposób skoncentrował się on na wątkach natury historycznej, widząc w nich niezbędne tło dla wyjaśnienia współczesnych relacji państwa i Kościoła na Malcie. Odnosząc się do współczesności, podkreślił duży wpływ Kościoła Katolickiego na życie publiczne. Zwrócił jednak również uwagę na konsekwencje postępujących procesów laicyzacyjnych.

Jako kolejny wystąpił o. Damián Nemeč (Uniwersytet Palacký w Ołomuńcu). Przedmiotem jego wystąpienia była kontraktowa aktywność Konferencji Episkopatu Czech. Referent w szczególny sposób skoncentrował się na umowach dotyczących duszpasterstwa w wojsku i więzie-

niach oraz współpracy podmiotów religijnych z czeskim radiem. Podkreślił ekumeniczną współpracę Kościołów w Czechach. Szereg umów „kościelnych” ma bowiem charakter trójstronny (ich stronami są organy władz publicznych, Konferencja Episkopatu Czech oraz Ekumeniczna Rada Kościołów). Wiele uwagi referent poświęcił również czeskiemu Konkordatowi, który został podpisany w 2002 r., omawiając nie tylko jego konstrukcję i treść, lecz także okoliczności odmowy jego ratyfikacji.

Jako trzeci wystąpił ks. bp Mauro Rivella, podsekretarz Konferencji Episkopatu Włoch. Jego wystąpienie zostało poświęcone włoskiemu reżimowi konkordatowemu. Szczególna uwaga została zwrócona na widoczne dowartościowanie roli Konferencji Episkopatu Włoch, do którego doszło w związku z zawarciem Konkordatu w 1984 r. Znakiem tego dowartościowania jest powierzenie Konferencji troski o właściwą realizację szeregu postanowień konkordatowych, w związku z czym Stolica Apostolska upoważniła ją do zawierania różnego rodzaju umów z organami władz publicznych.

Sesji popołudniowej przewodniczył ks. abp Giuseppe Bertello, nuncjusz apostolski we Włoszech. Przemawiający jako pierwszy, o. prof. Manuel Saturino Gomes (Portugalski Uniwersytet Katolicki) skoncentrował się na historii, strukturze, kompetencjach i działalności Konferencji Episkopatu Portugalii. Zwrócił uwagę, że portugalscy biskupi aktywnie uczestniczą w dyskusjach publicznych dotyczących sfery wartości, chociaż nie angażują się bezpośrednio w życie polityczne. Obszernie omówił również portugalskie konkordaty z 1940 i 2004 r.

Kolejnym prelegentem był prof. Balázs Schanda (Katolicki Uniwersytet Pazmany w Budapeszcie). Jego wystąpienie zostało poświęcone relacjom Stolicy Apostolskiej, Konferencji Episkopatu oraz państwa na Węgrzech. Pierwszą z zasadniczych części referatu stanowiło omówienie postanowień umów zawartych przez Stolicę Apostolską i Węgry w latach 1990, 1994 i 1997. Następnie uwaga została przeniesiona na zadania i aktywność Konferencji Episkopatu Węgier. Szczególnie interesujące były uwagi odnoszące się do wzajemnych relacji kompetencji Prymasa Węgier oraz Przewodniczącego węgierskiej Konferencji Episkopatu.

Obrady prowadzone w pierwszym dniu konferencji zamknął referat ks. prof. dra hab. Piotra Stanisza (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), w którym przedstawił instytucjonalne formy dialogu państwa z Kościołem Katolickim w Rzeczypospolitej Polskiej. Na wstępie referent ukazał konstytucyjne podstawy tego dialogu, koncentrując się kolejno na

zasadzie współdziałania, regule bilateralności oraz promocji dialogu społecznego. Następnie – po zwróceniu uwagi na znaczenie Konkordatu z 1993 r. oraz stosunków dyplomatycznych Polski ze Stolicą Apostolską – skoncentrował się na działalności Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski, Komisji Majątkowej oraz Komisji Konkordatowych. Zwrócił również uwagę na różnorodność umów zawieranych przez organy władz publicznych z Konferencją Episkopatu Polski oraz na rozszerzanie się dialogu władz publicznych z reprezentacjami niekatolickich związków wyznaniowych. Prelegent w swym wystąpieniu wyszedł poza zwykłą prezentację faktów dialogu między państwem i związkami wyznaniowymi i ukazał niejako filozofię tego dialogu, czyli różne jego formy na tle założeń ustrojowych, a przede wszystkim zasygnalizował potrzebę oceny zaistniałych faktów z punktu widzenia ich waloru prawnego. W ten sposób odpowiedział na istotny sens i znaczenie tejże konferencji dla nauki prawa wyznaniowego w Europie.

W drugim dniu konferencji została przewidziana jedna sesja. Przewodniczył jej ks. kard. Attalio Nicora, przewodniczący Administracji Patrymonium Stolicy Apostolskiej. Pierwszy referat wygłosił ks. prof. Ivan Stuhec (Uniwersytet w Ljubljanie). Przedmiotem tego wystąpienia były relacje między państwem a Kościołem Katolickim w Słowenii. Szczególną uwagę prelegent zwrócił na rozwijające się formy dialogu między państwem i Kościołem, podkreślając rosnące znaczenie Konferencji Episkopatu Słowenii. Zakończył jednak stwierdzeniem, że nawet wśród państw, które w ostatnim czasie przystąpiły do Unii Europejskiej, Słowenia negatywnie wyróżnia się stosunkowo niskim stopniem demokratyzacji prawa wyznaniowego (do dnia dzisiejszego nie wprowadzono np. możliwości zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej).

W dalszej kolejności wystąpił prof. Marek Smid (Uniwersytet w Trnawie), którego prelekcja została poświęcona relacjom Słowacji ze Stolicą Apostolską, a w szczególności wiążącemu te podmioty reżimowi konkordatowemu. Referent omówił przede wszystkim treść i znaczenie układu bazowego z 2000 r. Zwrócił uwagę na główne wątki debaty publicznej odnoszącej się do tego aktu oraz przedstawił trudności wiążące się z wypracowywaniem kolejnych układów parcjalnych.

Ostatni referat stanowił omówienie zagadnień odnoszących się do dialogu państwa i Kościoła Katolickiego we Francji. Jego autorem był prof. Patrick Valdrini, rektor emeryt Instytutu Katolickiego w Paryżu. Wprowadzając w podjętą problematykę, prelegent podkreślił, że musi

być ona rozpatrywana w kontekście świeckości państwa, zakładającej jego neutralność. Nie oznacza to jednak, że dystans pomiędzy państwem i kościołem jest zupełnie nie do pokonania, zwłaszcza że przyjmowana we Francji koncepcja laickości wyraźnie ewoluuje w kierunku tzw. laickości pozytywnej. Prof. Valdrini stwierdził również, że coraz bardziej powszechne jest w jego ojczyźnie przekonanie o potrzebie prowadzenia dialogu państwa z Kościołem Katolickim oraz innymi, zwłaszcza znaczącymi społecznie związkami wyznaniowymi (np. z grupami muzułmańskimi). Widoczne są już także pierwsze efekty zmierzających w tym kierunku dążeń.

Wystąpienie konkluzyjne wygłosił prof. Romeo Astorri (Uniwersytet Sacro Cuore, Wydział Prawa w Piacenzy). Zwrócił on uwagę na systematyczne rozszerzanie się kręgu państw, w których sytuacja Kościoła Katolickiego została określona w umowach ze Stolicą Apostolską, oraz podkreślił wzrost znaczenia krajowych Konferencji Episkopatów w procesie realizacji norm konkordatowych. Zauważył ponadto, że w konsekwencji wskazanych zjawisk i w związku z zasadą równości systematycznie rozbudowywane są formy dialogu instytucji politycznych z niekatolickimi związkami wyznaniowymi.

Konferencję zamknął prof. Giorgio Feliciani, który zapowiedział wydanie materiałów konferencyjnych. Należy oczekiwać, że wniosą one poważny wkład w dyskusję dotyczącą wzajemnych relacji państwa i kościoła. Konferencję więc można uznać za bardzo potrzebną, aktualną, integrującą środowisko znawców prawa wyznaniowego w jednoczącej się Europie.

Henryk Misztal

Międzynarodowa konferencja pt. *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej*, Lublin, 24 kwietnia 2009 r.

W dniu 24 kwietnia 2009 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Podstawy regulacji stosunków Państwo-Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Włoskiej*, zorganizowana przez Katedrę Prawa Konstytucyjnego KUL. Do udziału w niej zaproszono grupę specjalistów z zakresu